FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI
ILMIY-METODIK JURNAL
ISSN 3093-8694 ◆ saen.uz
2026-yil
11(1)-son

UDK: 372.881.1

Muxtorova Lobar Zohir qizi,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti stajyor-o‘qituvchisi

O‘ZBEK TILINI O‘QITISHDA ELEKTRON TA’LIM RESURSLARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek tilini o‘qitish jarayonida elektron ta’lim resurslaridan samarali foydalanishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Elektron ta’lim resurslarining mazmuni, turlari hamda o‘quvchilarda tinglab tushunish, o‘qish, yozish, gapirish va grammatik bilimlarni shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, “Tanishuv”, “Tushunchalar tahlili”, “Bumerang”, “Zinama-zina”, “Rezyume”, “Muammo”, “Ssenariy”, “Bahs” va “Aqliy hujum” kabi interfaol metodlarni elektron ta’lim vositalari bilan uyg‘unlashtirish yo‘llari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: elektron ta’lim resurslari, o‘zbek tili, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, raqamli kompetensiya, til ko‘nikmalari, elektron ta’lim muhiti.

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ПРЕПОДАВАНИИ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и методические основы эффективного использования электронных образовательных ресурсов в процессе преподавания узбекского языка. Анализируются содержание, виды и дидактические возможности электронных ресурсов в формировании навыков аудирования, чтения, письма, говорения и грамматических знаний обучающихся. Предлагаются способы интеграции интерактивных методов «Знакомство», «Анализ понятий», «Бумеранг», «Лесенка», «Резюме», «Проблема», «Сценарий», «Дискуссия» и «Мозговой штурм» с электронными средствами обучения.

Ключевые слова: электронные образовательные ресурсы, узбекский язык, интерактивные методы, педагогические технологии, цифровая компетентность, языковые навыки, электронная образовательная среда..

METHODOLOGY OF USING ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES IN TEACHING THE UZBEK LANGUAGE

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of effective use of electronic educational resources in teaching the Uzbek language. It analyses the content, types and didactic potential of electronic resources in developing learners’ listening, reading, writing, speaking and grammatical skills. The article also proposes ways of integrating interactive teaching methods, including Acquaintance, Concept Analysis, Boomerang, Step by Step, Summary, Problem Solving, Scenario, Debate and Brainstorming, with digital educational tools. A methodological model for organizing Uzbek language lessons is developed, consisting of preparatory, main and final stages.

Keywords: electronic educational resources, Uzbek language, interactive methods, pedagogical technologies, digital competence, language skills, digital learning environment.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi ta’lim tizimining mazmuni va metodlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim oluvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, o‘quv materiallarini izlash, o‘zlashtirish va amaliyotda

qo‘llash jarayonlarini takomillashtirmoqda. Shu bois o‘zbek tilini o‘qitishda an’anaviy usullarni zamonaviy elektron ta’lim resurslari bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyatga ega.

O‘zbek tilini o‘qitishda nazariy bilimlar bilan bir qatorda, tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham e’tibor qaratish lozim. Elektron darsliklar, audio va videomateriallar, interaktiv mashqlar, elektron lug‘atlar hamda onlayn platformalar ushbu ko‘nikmalarni shakllantirish uchun keng imkoniyat yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-sonli “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’lim jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish va ta’lim sifatini oshirishga oid vazifalar belgilangan [2]. Bu esa raqamli vositalarni ta’lim jarayoniga maqsadli joriy etish va o‘qitish metodikasini takomillashtirishni taqozo etadi.

Elektron vositalarning samaradorligi ulardan dars maqsadiga muvofiq foydalanish va tegishli pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirishga bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqotning maqsadi o‘zbek tilini o‘qitishda elektron ta’lim resurslaridan foydalanishning metodik asoslarini yoritish, ularni interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirish va mashg‘ulotlarni tashkil etish modelini ishlab chiqishdan iborat.

MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Pedagogik jarayonda zamonaviy texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish masalalari mahalliy olimlarning ilmiy ishlarida keng yoritilgan. Xususan, R.J. Ishmuhamedov tadqiqotlarida innovatsion pedagogik texnologiyalar, ta’lim samaradorligi va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratilgan [3; 4].

O. Tolipov va M. Usmonboevaning ishlarida pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish, mashg‘ulotlarni loyihalashtirish va natijalarni baholash masalalari yoritilgan [6]. O.X. To‘raqulov esa axborotlashtirilgan ta’lim muhitini yaratishning metodologik asoslari va axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini tadqiq etgan [5].

M.M. Aliqulovaning “Innovatsion pedagogika” qo‘llanmasida interfaol ta’limning mohiyati, darsni tashkil etish bosqichlari hamda “Tanishuv”, “Bumerang”, “Zinama-zina”, “Bahs” va “Aqliy hujum” kabi metodlarning qo‘llanish xususiyatlari bayon etilgan [1]. J. Hasanboyev va hammualliflarning pedagogikaga oid darsligida esa ta’lim jarayonining umumiy qonuniyatlari va o‘qitish metodlari yoritilgan [7].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar o‘rganilgan bo‘lsa-da, ularni o‘zbek tili mashg‘ulotlarida elektron ta’lim resurslari bilan tizimli uyg‘unlashtirish va til ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirish masalalari yanada takomillashtirilishi zarur. Mazkur maqolada aynan shu jihatlarga e’tibor qaratilgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqotning metodologik asosini ta’lim jarayonini tizimli tashkil etish, o‘quvchi faolligini ta’minlash va elektron resurslarni pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirish tamoyillari tashkil etadi. Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyoslash, tizimlashtirish, umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

Dastlab elektron ta’lim resurslari pedagogik vazifalariga ko‘ra besh guruhga ajratildi: ma’lumot beruvchi (elektron darsliklar, lug‘atlar), mashq va nazorat (onlayn testlar, interaktiv topshiriqlar), multimedia (audio va videomateriallar), kommunikativ (forum va chatlar), hamkorlikda ishlash resurslari (umumiy hujjatlar, virtual doskalar). Ushbu tasnif asosida resurslarning til ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari belgilandi. Jumladan, tinglab tushunishda audio va videomateriallar, o‘qishda elektron matn va lug‘atlar, yozishda matn muharrirlari, gapirishda esa ovoz yozish va videomuloqot vositalaridan foydalanish tavsiya etildi. Grammatik bilimlarni mustahkamlashda interaktiv mashqlar va avtomatik baholash vositalariga e’tibor qaratildi. Shuningdek, elektron resurslarni interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirish asosida tayyorlov, asosiy va yakuniy bosqichlardan iborat metodik model ishlab chiqildi. Model nazariy-metodik xususiyatga ega bo‘lib, uning samaradorligini aniqlash kelgusida pedagogik tajriba-sinov va diagnostik natijalarni taqqoslashni talab etadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida o‘zbek tilini o‘qitishda elektron ta’lim resurslaridan foydalanishning asosiy yo‘nalishlari tizimlashtirildi hamda ularni interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirishga asoslangan metodik yondashuv ishlab chiqildi.

Elektron ta’lim resurslarining didaktik imkoniyatlarini tahlil qilish natijasida ularning o‘quvchilarda to‘rtta asosiy nutqiy ko‘nikmani rivojlantirish va grammatik bilimlarni mustahkamlashda muhim vosita bo‘lib xizmat qilishi aniqlandi. Mazkur bog‘liqlik quyidagi jadvalda aks ettirilgan.

1-jadval. Til ko‘nikmalari va elektron ta’lim resurslarining o‘zaro muvofiqligi

Til ko‘nikmasi	**Elektron ta’lim resurslari**	**Mashg‘ulotdagi topshiriq namunasi**
Tinglab tushunish	Audio va videomateriallar, ovozli matnlar	Audiomatnni tinglash, savollarga javob berish va matn mazmunini bayon qilish
O‘qish	Elektron matnlar, elektron lug‘atlar	Notanish so‘zlarni izohlash, matnning asosiy g‘oyasini aniqlash
Yozish	Onlayn mashqlar, umumiy hujjatlar, matn muharrirlari	Insho yoki ariza yozish, matnni tahrirlash va imlo xatolarini aniqlash
Gapirish	Ovoz yozish vositalari, videomuloqot platformalari	Mavzu yuzasidan qisqa nutq tayyorlash, yozib olish va tahlil qilish
Grammatik bilimlar	Interaktiv mashqlar, avtomatik tekshiruvchi testlar	So‘z turkumlari, qo‘shimchalar va gap bo‘laklariga oid topshiriqlarni bajarish

Jadvaldan ko‘rinadiki, elektron ta’lim resurslarini tanlashda o‘quv faoliyatining mazmuni va shakllantirilishi ko‘zda tutilgan ko‘nikma asosiy mezon bo‘lishi lozim. Bir xil elektron vositadan turli maqsadlarda foydalanish mumkin, biroq uning samaradorligi topshiriqning metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilishiga bog‘liq. Elektron resurslardan foydalanishda quyidagi didaktik talablar muhim hisoblanadi. Birinchidan, resurs darsning aniq maqsadiga mos kelishi kerak. O‘qituvchi elektron vositani tanlashdan oldin mashg‘ulot yakunida o‘quvchi qanday bilim va ko‘nikmaga ega bo‘lishini belgilab olishi zarur. Ikkinchidan, elektron vosita o‘quvchini passiv tinglovchi yoki kuzatuvchiga aylantirmasligi, balki uni mustaqil izlanish, tahlil qilish va amaliy faoliyatga jalb etishi lozim. Uchinchidan, topshiriqlar o‘quvchilarning bilim darajasi va yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi, ularni bosqichma-bosqich murakkablashtirish imkoniyatini yaratishi kerak. To‘rtinchidan, turli elektron resurslar va interfaol metodlardan navbatma-navbat foydalanish ta’lim jarayonining mazmunan boyishiga xizmat qiladi. Beshinchidan, o‘qituvchi foydalaniladigan elektron vositalarning texnik va metodik jihatdan to‘g‘ri ishlashini oldindan tekshirishi zarur.

Tadqiqot davomida interfaol metodlarni elektron muhitga moslashtirish bo‘yicha ham metodik tavsiyalar ishlab chiqildi. Ularning asosiy mazmuni quyidagi jadvalda ifodalangan.

2-jadval. Interfaol metodlarni elektron ta’lim resurslari bilan uyg‘unlashtirish

Interfaol metod	Metodning asosiy mazmuni	Elektron muhitda qo‘llash shakli
“Tanishuv”	O‘quvchilar o‘rtasida muloqot va hamkorlik muhitini shakllantirish	“O‘zim haqimda” mavzusida elektron anketa to‘ldirish yoki ovozli tanishtiruv tayyorlash
“Tushunchalar tahlili”	Tayanch tushunchalarni mustaqil izohlash va tahlil qilish	Elektron jadvalda grammatik tushunchalarga ta’rif berish va lug‘at bilan solishtirish
“Bumerang”	O‘rganilgan materialni boshqa ishtirokchilarga tushuntirish	Matn qismlarini guruhlarga taqsimlash, guruhlararo almashish va onlayn test o‘tkazish
“Zinama-zina”	Fikrlarni izchil va bosqichma-bosqich umumlashtirish	Umumiy elektron hujjatda grammatik qoidalarni ketma-ket ifodalash
“Rezyume”	Muammoning turli jihatlarini tahlil qilish va xulosa chiqarish	Matn uslublarining xususiyatlarini elektron jadvalda taqqoslash
“Muammo”	Muammoli vaziyatni aniqlash va yechim taklif etish	Elektron matndagi imlo va uslubiy xatolarni aniqlash, ularni tuzatish
“Ssenariy”	Ijodiy faoliyatni rejalashtirish va amalga oshirish	Videorolik yoki podkast uchun ssenariyni jamoaviy ishlab chiqish
“Bahs”	O‘z fikrini asoslash va muloqot madaniyatini rivojlantirish	Onlayn forum yoki chatda mavzu yuzasidan fikr almashish

“Aqliy hujum”	Muammoning yechimiga oid imkon qadar ko‘proq g‘oya ishlab chiqish	Elektron doskada taklif va fikrlarni jamlash

Mazkur metodlarni elektron muhitda qo‘llash o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muloqoti va ijodiy faolligini oshiradi. Masalan, “Aqliy hujum” metodida bildirilgan fikrlar dastlab tanqid qilinmaydi, balki imkon qadar ko‘proq g‘oyalarni yig‘ishga e’tibor qaratiladi [1, 55-b.]. Elektron doska esa o‘quvchilarga o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkonini beradi. “Bahs” metodi orqali fikrni dalillash va boshqalarning qarashlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish ko‘nikmalari shakllanadi.

Tadqiqot asosida o‘zbek tili mashg‘ulotlarini elektron resurslar yordamida tashkil etishning uch bosqichli metodik modeli taklif qilindi.

Tayyorlov bosqichi. O‘qituvchi dars maqsadini belgilaydi, mavzuga mos elektron resurslarni tanlaydi, topshiriqlarni tayyorlaydi va texnik vositalarni tekshiradi. O‘quvchilarga oldindan matn, video yoki lug‘at bilan tanishish topshirig‘i beriladi.

Asosiy bosqich. Dars “Tanishuv” yoki “Aqliy hujum” metodlari bilan boshlanadi. Yangi mavzu elektron taqdimot, video yoki interaktiv sxema orqali tushuntiriladi. “Tushunchalar tahlili”, “Bumerang” va “Zinama-zina” metodlari asosida guruhli ishlar tashkil etilib, bilimlar interaktiv mashqlar va testlar orqali mustahkamlanadi.

Yakuniy bosqich. O‘quvchilar bilimlarini umumlashtiradi va o‘z faoliyatini baholaydi. Insho, ovozli yozuv va taqdimotlar elektron portfolio shaklida jamlanadi. O‘qituvchi bajarilgan ishlarni tahlil qilib, keyingi dars vazifalarini belgilaydi.

Ta’lim natijalarini baholashda testlar bilan bir qatorda til qoidalarini bilish, tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalari, mustaqil ishlash, guruhdagi hamkorlik hamda o‘z-o‘zini baholash qobiliyati ham hisobga olinishi lozim.

Taklif etilgan metodik model elektron resurslarni darsning barcha bosqichlariga izchil tatbiq etish, o‘quvchilar faolligini ta’minlash va ta’lim natijalarini kompleks baholash imkonini beradi.

MUHOKAMA

Elektron ta’lim resurslaridan o‘zbek tilini o‘qitishda foydalanish o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishi, mustahkamlashi va amaliy nutqda qo‘llash imkoniyatlarini kengaytiradi. Bunda elektron vositalar mustaqil maqsad emas, balki pedagogik vazifalarni amalga oshirish vositasi sifatida qaraladi. Masalan, videomaterial-lar asosida savol-javob va muhokamalar tashkil etish, onlayn testlar orqali esa bilimlarni tekshirish va xatolarni aniqlash mumkin.

Interfaol metodlarning elektron muhitga moslashtirilishi o‘quvchilarning hamkorlikda ishlash, fikr almashish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayonda ularning til, kommunikativ va raqamli kompetensiyalari ham shakllanadi.

Shu bilan birga, zarur texnik jihozlar va internet imkoniyatlarining cheklanganligi, o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasi hamda elektron materiallar sifatini nazorat qilish bilan bog‘liq muammolar mavjud. Shu sababli resurslarni tanlashda ularning ishonchliligi, mazmuni va dars maqsadiga muvofiqligiga e’tibor qaratish, zarur hollarda muqobil topshiriqlardan foydalanish lozim. Taklif etilgan metodik modelning amaliy samaradorligini aniqlash uchun kelgusida pedagogik tajriba-sinov ishlari o‘tkazish maqsadga muvofiq.

XULOSA

O‘zbek tilini o‘qitishda elektron ta’lim resurslaridan foydalanish ta’lim mazmunini boyitish, mustaqil ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish va nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida elektron resurslarning asosiy turlari va ularning til ko‘nikmalarini shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlari tahlil qilindi. Elektron resurslardan foydalanish samaradorligi ularning dars maqsadiga mos tanlanishi va interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirilishiga bog‘liqligi aniqlandi. “Bumerang”, “Zinama-zina”, “Aqliy hujum”, “Bahs” kabi metodlarning elektron shakllari o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijasida tayyorlov, asosiy va yakuniy bosqichlardan iborat metodik model taklif etildi. Ushbu model elektron resurslarni dars jarayoniga izchil tatbiq etish va ta’lim natijalarini baholashga yo‘naltirilgan.

Kelgusida model samaradorligini pedagogik tajriba-sinov asosida tekshirish, elektron topshiriqlar majmuasini yaratish va o‘zbek tilini o‘qitishga mo‘ljallangan raqamli resurslar bazasini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aliqulova M.M. Innovatsion pedagogika: uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: TDIU, 2012. – 127 b.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
3. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. 2-kitob. – Toshkent: TDPU, 2009. – 108 b.
4. Ishmuhamedov R.J. O‘quv jarayonida interfaol usullar va pedagogik texnologiyalarni qo‘llash uslubiyati. – Toshkent: RBIMM, 2008. – 68 b.
5. To‘raqulov O.X. Axborotlashtirilgan ta’lim muhitini yaratishning metodologik asoslari. – Toshkent, 2010. – 242 b.
6. Tolipov O‘., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent, 2006. – 156 b.
7. Hasanboyev J., To‘raqulov H.A., Alqarov I., Usmonov N.O‘. Pedagogika: oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011. – 482 b.